

JE LI NEPOTREBNO TISKATI MARULIĆEV *REPERTORIJ* ?!

Branimir Glavičić

Marulić nije imao mnogo sreće u vlastitu narodu sa svojim latinskim djelima. Od samoga nastanka pa još dugo u narednim stoljećima ona su se tiskala i prevodila u inozemstvu u mnogobrojnim izdanjima, ali ne i u domovini iz raznih razloga, gdje su bila poznata široj kulturnoj javnosti sve do naših dana uglavnom samo po naslovu. I u najboljim priručnicima povijesti hrvatske književnosti njima se posvećivala tek pokoja rečenica. Situacija se u tom pogledu — recimo odmah — danas korjenito izmijenila zahvaljujući u prvom redu vizionarskoj inicijativi našega Književnog kruga za tiskanje Marulićevih *Opera omnia* i osnutku specijalizirana centra za permanentno istraživanje Marulićeva književnog opusa *Marulianuma*.

Prethodno, međutim, ona ne samo da se nisu tiskala i samo s rijetkim izuzecima prevodila, i to u popularnim izdanjima, nego su se i nedostatno istraživala, nesistematski i nekontinuirano. Malo se i gotovo nikako o njima pisalo, osim narativno o krupnim obljetnicama i drugim takvim svečanim prigodama. No lijepo je bilo započelo. Kad se naime sredinom prošloga stoljeća stala studioznije obraćati pozornost na našu latinističku baštinu, Ivan Kukuljević je, priređujući Marulićeve hrvatske pjesme za prvi svezak *Starih pisaca hrvatskih* (1869), dao u opsežnu predgovoru i vrlo informativan pregled svakoga od dotad poznatih Marulićevih djela. Nažalost, na tome je — na pukoj informaciji — nakon Kukuljevića zadugo i ostalo. Ni kroatisti ni latinisti nisu se njima podrobnije bavili, do nakratko Milivoja Šrepela, koji je djelovao na prijelazu stoljeća. Ali kad je on uskoro umro, nastala je, može se reći, šutnja. K tomu opće i domaće prilike nisu, očito, pogodovale takvim istraživanjima: latinski se sve manje učio i poznavao, a ulaskom u nove državne tvorevine izbjegavale su se specifično hrvatske teme — kakav je, bez sumnje, hrvatski latinizam — jer se nisu uklapale u tražene općejugoslavenske okvire. Osim toga, javno se predavalo da je hrvatska književnost samo ono što je pisano na hrvatskom, zapravo »našem« jeziku, dok se latinski samozatajno tolerirao

samo kao kulturno–historijska omoćnica koju naprosto nije bilo moguće zaobići. Takav skućeni nazor bio je u nas dominantan sve do nedavno, napose u kroatistici. Za Marulića je pak osobito pogubno bilo to što je ideološki bio nepoćudan tadašnjem svjetonazoru, tj. kao pisac koji je — tako su ga definirali — cijeli život pisao samo o Bogu. U općem nemaru i zaboravu došlo se dotle da su se i stotinu godina nakon Kukuljevića prepisivale njegove omaške, pa se npr. za jedno djelo tvrdilo da je poetsko, a ono je prozno, doduše s poetskim sažetkom, ili se i sam naslov kojega djela, već tiskanoga, krivo navodio, pa još takav krivi i prevodio. I tako se stiglo do samoga dna nemara i neznanja.

U takvu se, eto, ozračju zatekao i vrlo opsežan Marulićev leksikografski priručnik *Repertorium*, što ga je god. 1923. u Rimu pronašao Ferdo Šišić. Šišić je, međutim, kao historičar, obratio pozornost samo na to ne bi li u njemu otkrio kakve primjere iz naše povijesti ili iz našega narodnog života. Kad ih nije našao, a nije ih ni mogao naći jer Marulićev podulji naslov jasno govori o čemu je riječ — u slobodnijem prijevodu: Mnogi raznovrsni podatci skupljeni iz antićkih pisaca koji su mi se činili vrijednima da se njima poslužim u vlastitu stvaranju — dakle, kad tražene primjere nije našao, razočarao se i s negodovanjem naprećac zaključio kako ne bi imalo nikakva smisla objaviti to djelo, uza sve to što je Marulićev autograf, u čemu je, po Šišiću, njegova glavna vrijednost.

Tako oštra presuda veoma ugledna znanstvenika, mada — moramo reći — u našem slučaju ne i stručnjaka, jer Šišić nije bio filolog, bila je kobna po *Repertorij* u idućih tri četvrt stoljeća: rijetki su ga, i to samo nakratko uzimali u ruke i istoga dana vraćali a da se u podrobnija razmatranja nisu upuštali. No takvu sudbinu *Repertorij* nije zaslužio.

Riječ je naime o djelu koje ima izvanrednu kulturnohistorijsku vrijednost, koje je u svoje doba u nas, a i šire, po svojoj izradbi i namjeni upravo jedinstveno, koje nam predstavlja Marulića u novom svjetlu, tj. kao vrsna leksikografa, u kojemu oca hrvatske književnosti upoznajemo i kao oca hrvatske znanstveno–stručne leksikografije. Nije to naime leksikon kakav su po tadašnjem običaju izrađivali đaci u okviru školskih zadataka, kakav je, na primjer, onaj nešto raniji našega Ilije Crijevića, koji je sam sebi svrhom. Marulićev je leksikon djelo zrela čovjeka s vlastitom koncepcijom i s već napomenutom dubljom svrhom.

Povrh toga, od svih njegovih djela *Repertorij* nam pruža najbolji uvid u Marulićevu radionicu i nedvosmisleno svjedoći o tome kako se on temeljito i ozbiljno pripremao za pisanje svojih djela. Marulić ne piše napamet, nego argumentirano. I dok mnogi njegovi suvremenici, i domaći i strani, po tadašnjem običaju citiraju ležerno, po sjećanju, i onda, naravno, umnogome griješe, Marulić ne radi tako. Njemu se može vjerovati, jer je njegova argumentacija, s mukom prikupljena, uvjerljiva i neprijeporna, i rezultat je akribična konzultiranja mnogobrojnih izvora. A da bi mogao tako pisati, bio mu je potreban pouzdan stručni priručnik. Pa kako takva u njegovo doba nije bilo, marljivi i samoprijegorni Marulić odlučio ga je sam napisati — strpljivo, sistematski i pregledno, zadovoljavajući k tomu i današnje kriterije akribičnosti: citirajući pisca, djelo i stranicu. Ima u

Repertoriju mjesta na temelju kojih bi se moglo pomišljati da Marulić svoja iskustva nije želio zadržati samo za sebe, nego ih i prenijeti drugima, tj. da je eventualno mislio to djelo i tiskati. No bez obzira na to, već to što je prethodno rečeno, po mom je sudu sasvim dovoljan razlog da *Repertorij* zauzme mjesto koje mu pripada u Marulićevim tiskanim *Opera omnia*. Evo ukratko i nekih drugih odlika toga djela.

Prvo: U *Repertoriju* se poimence navodi četrdesetak antičkih te crkvenih i humanističkih pisaca i djela što ih je Marulić za ovu priliku obilno ekscerpirao. Prema prostoru koji im je dodijeljen, jasno se vidi da su mu favorizirani izvori Biblija Staroga i Novog zavjeta te Jeronimovi biblijski komentari i pisma. Pozornije pak listajući *Repertorij*, mogu se otkriti i drugi autori kojima se rado služio, ali ih posebno ne spominje u Indeksu pisaca. Od crkvenih to su npr. Nikola od Lire, srednjovjekovni komentator Biblije, čija je djela imao u svojoj biblioteci i oporučno ih ostavio samostanu na Poljudu, gdje se i danas nalaze; zatim je to Ivan Zlatousti, njegove propovijedi, pa maloazijski biskup Rabula, bibličar, koga u cijelom svom opusu samo ovdje spominje, i neki drugi.

Drugo: Izuzetno visoka frekvencija kratica, koja je shvatljiva u djelu takve vrste, vrlo je poučna za poznavanje potanjih osobitosti Marulićeva pisma, ali i pravopisnih navika njegova doba, dok neke rjeđe grafije u *Repertoriju* omogućuju rješavanje tekstoloških problema u drugim djelima, uklanjajući iz njih sporne lekcije.

Treće: u *Repertoriju* se nalaze izvori mnogih Marulićevih misli i tvrdnji koje on u kasnijim djelima posebno ne objašnjava, npr. da hebrejska riječ *halma* označuje samo djevicu, a ne općenito djevojku, da broj »sto« mistički označuje blaženstvo, vidi se da je upravo od Augustina preuzeo podjelu svjetske povijesti na šest razdoblja, itd.

Četvrto: Iz *Repertorija* se također kao nigdje drugdje lijepo vidi kako je Marulić pripremao svoje rukopise za tisak, tj. osobno izrađivao čistopis iz prethodnih bilježaka.

Peto: Mnogo problema zadaje istraživaču i danas kronologija Marulićevih djela, pa i ona relativna. *Repertorij* nam i tu koliko–toliko pomaže: pišući u njemu riječ *coniunx* sa *n*, očito je da je *Repertorij* nastao ranije od njegova *Tumača starih natpisa*, u kojem na jednom mjestu izriječkom veli da tu riječ valja pisati bez *n*, dakle *coniunx*.

Repertorij sadrži i mnoge druge zanimljivosti, i jezične, i književne, i kulturnohistorijske, o kojima nije moguće ovdje dalje raspravljati. I za kraj: kad je trebalo jednu riječ pobliže objasniti, preveo ju je na talijanski, jer je taj jezik vrijedio njemu, što opet od drugud znamo, samo kao pučki latinski, *lingua vulgaris*. Toliko, eto, za ovu priliku.

B r a n i m i r G l a v i č i ć

IS IT REALLY NECESSARY TO PUBLISH
MARULIĆ'S *REPERTORIUM*?

Judging from its content, Marulić's *Repertorium* can hardly be considered an original work. It is a collection of excerpts selected from a large number of profane, ecclesiastical, classical and humanist writers and for practical reasons arranged in alphabetical order, in the manner of lexicons. What makes it original, however, are its conception and purpose, since it was intended to serve as a useful help in literary composition. This distinguishes it from other formally similar collections of the time. Namely, Renaissance students commonly produced such collections as part of their training, but they were meaningful only as school tasks. Marulić, on the contrary, with his *Repertorium*, laid the foundations for the national scientific lexicography. Were it only for this — the author claims — it would still deserve to be printed in his *Opera omnia*.